

Судова експертиза та судово-експертна діяльність: погляд крізь призму думок експертів

Валерій Шепітько * a

* Д-р юрид. наук, професор, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0719-2151>, e-mail: shepitko.valery@gmail.com

DOI: 10.32353/khrife.1.2023.02 УДК 343.98

Надійшло 22.12.2022 / Рецензовано 26.12.2022 / Прийнято до друку 06.01.2023 /
Доступно онлайн 31.03.2023

Досліджено феномен судової експертизи та визначено шляхи оптимізації експертної практики в Україні за допомогою узагальнення думок судових експертів. За результатами опитування експертів розглянуто проблеми нормативно-правового регулювання судової експертизи; обґрунтовано необхідність уніфікувати положення, якими регламентовано проведення судової експертизи; проаналізовано засоби здійснення експертної діяльності (методи, методики, технології). Визначено позиції судових експертів із окремих процедурних і змістовних питань призначення та проведення судових експертиз. Аргументовано роль автоматизованого робочого місця судового експерта й електронних реєстрів в експертній практиці (Реєстру атестованих судових експертів і Реєстру методик проведення судових експертиз). Констатовано можливості підвищення якості судової експертизи та розглянуто сучасні тенденції міжнародної співпраці в галузі судово-експертної діяльності. Підкреслено важливість взаємодії експертних установ України в межах Європейської мережі судово-експертних установ. Мету статті обумовлено потребою окреслити напрями розвитку судової експертизи в Україні в сучасних умовах та оптимізації судово-експертної діяльності, а також визначити шляхи вдосконалення експертної практики за допомогою узагальнення думок судових експертів. Використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження.

Ключові слова: *судова експертиза; судово-експертна діяльність; оптимізація судово-експертної діяльності; міжнародна співпраця в галузі судової експертизи; експертна практика; висновок експерта; судовий експерт.*

Постановка наукової проблеми

Судова експертиза — складова ефективного правосуддя, тому від належного реформування й оптимізації судово-експертної діяльності залежить відкриття істини, можливість розгляду справи за суттю, досягнення справедливості. Судово-експертну діяльність (як особливий вид пізнавальної діяльності судового експерта) у різних формах судочинства (провадження) здійснюють завдяки використанню спеціальних знань. Останнім часом судову експертизу розглядають на рівні доктринальних підходів¹ та обрання нею європейського вектора розвитку². У зв'язку з необхідністю визначити роль судової експертизи в доказуванні й оптимізації судово-експертної діяльності, виникла ідея проаналізувати думки суб'єктів такої діяльності (тобто експертів) щодо цього питання.

Пропоноване дослідження має сприяти вдосконаленню судово-експертної діяльності, уніфікації нормативно-правового регулювання судової експертизи, підвищенню якості її результатів, оптимізації експертних методик і технологій. Саме ці обставини зумовили актуальність обраної проблематики та необхідність проведення цього наукового дослідження.

Мета статті

Визначити шляхи вдосконалення експертної практики за допомогою узагальнення думок судових експертів.

Методи дослідження

Для досягнення поставленої мети використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: аналіз, синтез; моделювання; формально-логічний; соціологічний, статистичний; порівняльно-правовий; юридичного аналізу.

Аналіз основних досліджень і публікацій

Наукове підґрунтя цього дослідження склали праці відомих вітчизняних і закордонних учених у галузі судової експертизи: Л. Ароцкера, В. Журавля, Н. Клименко, О. Ключева, Х. Колецкі, В. Курапки, Г. Малевські, Ж. Метенка, М. Сегая, Е. Сімакової-Єфремян, Г. Юодкайте-Гранскієне, В. Юсупова та ін., а також позиції й думки обізнаних осіб — судових експертів. Проблеми судово-експертної діяльності вивчали за допомогою узагальнення питань експертної практики шляхом опитування судових експертів за спеціально розробленою анкетною.

Викладення основного матеріалу дослідження

Згідно з планом науково-дослідної роботи кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого на 2022 р. (із метою визначення шляхів оптимізації судово-експертної діяльності) заплановано та проведено анкетування судових

1 Шепітько В., Шепітько М. Доктрина криміналістики та судової експертизи: формування, сучасний стан і розвиток в Україні. *Право України*. 2021. № 8. С. 12–27. DOI: 10.33498/louu-2021-08-012 (дата звернення: 20.12.2022) ; Ключев О., Сімакова-Єфремян Е. Доктринальні підходи до судової експертизи в Україні. *Там само*. С. 28–43. DOI: 10.33498/louu-2021-08-028 (дата звернення: 20.12.2022).

2 Журавель В. А., Шепітько В. Ю. Розвиток криміналістики та судової експертизи в Україні: наближення до єдиного європейського простору / *Правова наука України: сучасний стан, виклики та перспективи розвитку* : монографія. Харків, 2021. С. 651–669 ; Шепітько В. Ю. Формування доктрини криміналістики та судової експертизи в Україні — шлях до єдиного європейського криміналістичного простору. *Право України*. 2022. № 2. С. 76–90.

експертів державних спеціалізованих установ та інших фахівців (експертів) відповідних галузей знань. В анкетуванні взяли участь 172 судові експерти: зі стажем експертної роботи до 1 року — 32 (18,6 %), від 1 до 3 років — 22 (12,8 %), від 3 до 5 років — 15 (8,7 %), від 5 до 10 років — 22 (12,8 %), від 10 до 15 років — 17 (9,9 %), від 15 до 20 років — 24 (14 %), понад 20 років — 40 (23,2 %).

Опитано експертів різних галузей науки, техніки, мистецтва й ремесла: природничих і технічних наук — 112 осіб (65,1 %), гуманітарних наук — 33 особи (19,2 %), юридичних наук — 21 особу (12,2 %), інші напрями — 6 осіб (3,5 %).

За навантаженням щодо здійснення експертної діяльності експерти розподілилися в такий спосіб: занадто надмірне навантаження мають 88 експертів (51,2 %), надмірне — 72 експерти (41,9 %), низьке — 9 експертів (5,2 %), інше зазначили 3 експерти (1,7 %). Причинами занадто надмірного навантаження вважають: значний обсяг роботи — 71 експерт (41,28 %), складність досліджень — 42 експерти (24,4 %), значну кількість звернень — 34 експерти (19,8 %), відсутність належної кількості експертів за відповідною спеціальністю — 27 експертів (15,7 %), інше — 3 експерти (1,7 %).

Судово-експертну діяльність здійснює експерт — обізнана особа, яка має спеціальні знання. Під час розслідування судовий експерт (*forensic scientist*) здійснює дослідження доказів (об'єк-

тів дослідження) та робить висновок (*forensic report*). Судового експерта можуть викликати в суд для давання показань, однак його процесуальний статус зміниться (*expert witness*)³. Забарвлення «спеціальний» не в самому пізнанні, а в людині, яка навчена⁴. Доволі цікавим є те, що за Класифікатором професій ДК 003:2010 судовий експерт належить до інших професіоналів у галузі правознавства (підклас КП 2429)⁵.

Спроби впорядкувати звернення до спеціальних знань призводять до висування додаткових вимог до судового експерта: обов'язкова наявність вищої освіти, включення до Реєстру судових експертів, робота в державних спеціалізованих установах та ін. Такі вимоги викликають деякі заперечення, оскільки головними мають бути високі теоретичний і практичний рівні спеціальних знань та змога надати фахову допомогу у встановленні обставин (фактичних даних), що мають значення для кримінального або іншого провадження. Відновлення справедливості має передбачати можливість запросити незалежних експертів (наприклад, іноземних), а також провести незалежні альтернативні експертизи⁶.

Правове регламентування судово-експертної діяльності слід спрямувати на оптимізацію й поліпшення якості проведення судових експертиз. Із цією метою в Україні запроваджено різні електронні реєстри (електронні бази даних): атестованих судових експертів

3 Шепітько В., Шепітько М. Кримінальне право, криміналістика та судові науки : енциклопедія. Харків, 2021. С. 185.

4 Каминский М. К. Специальные знания — сила? *Криміналіст першодрукований*. 2011. № 3. С. 71.

5 Національний класифікатор України. Класифікатор професій ДК 003:2010 : затв. наказом Держспоживстандарту України від 28.07.2010 р. № 327 (зі змін та допов.). [Чинний від 01.11.2010]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text> (дата звернення: 20.12.2022).

6 Шепітько В. Ю. Проблеми використання спеціальних знань крізь призму сучасного кримінального судочинства в Україні. *Судова експертиза*. 2014. № 1. С. 11–16.

відповідно до Закону України «Про судову експертизу»⁷ включають до державного Реєстру атестованих судових експертів, ведення якого покладено на Міністерство юстиції України.

Опитування судових експертів дало змогу визначити ставлення до осіб, які мають здійснювати судово-експертну діяльність. Більшість експертів (145 осіб, тобто 84,3 %) вважають, що здійснювати експертну діяльність мають лише фахівці, унесені до Реєстру, протилежну думку (експертну діяльність може здійснювати будь-яка обізнана особа) висловили 25 експертів (14,5 %), 2 експерти (1,2 %) зазначили інше.

Під час проведення експертизи 48 експертів (27,9 %) не почувалися захищеними, а 31 експерт (18 %) зазнавав впливу з боку інших осіб, зокрема на 19 експертів впливала сторона кримінального провадження (сторона захисту або сторона обвинувачення), на 10 експертів — керівник експертної установи, на 9 експертів — адвокат або інший юрист, на 7 експертів — учасник цивільного (господарчого, адміністративного) провадження, на 2 експертів — представник кримінального середовища.

Захист судового експерта від сторонніх впливів може бути різним, зокрема може йтися про надання висновку експерта від експертної установи, а не від експерта як фізичної особи. На запитання анкети про ставлення до процедури

надання висновку експерта від імені експертної установи отримано такі відповіді: цю процедуру варто передбачити в деяких випадках — 98 експертів (57 %), немає потреби в такій процедурі — 70 експертів (40,7 %), іншої думки 4 експерти (2,3 %).

Під час опитування судовим експертам також поставили запитання про розуміння ними сутності спеціальних знань. «Знання спеціальні — знання у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла та знання і навички в конкретних видах діяльності, необхідні для їх використання у судочинстві»⁸. На думку опитаних, спеціальними знаннями є: знання в галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо — 96 експертів (55,8 %), знання в конкретних видах діяльності — 68 експертів (39,5 %), знання юридичні — 3 експерти (1,7 %), загальнодоступні знання — 2 експерти (1,2 %), інше — 3 експерти (1,7 %).

Використання спеціальних знань має нормативно-правове регулювання в різних судових провадженнях: кримінальному, цивільному, господарському, адміністративному або конституційному, під час учинення нотаріальних дій або здійснення виконавчого провадження. Проведення судової експертизи регламентовано Законом України «Про судову експертизу»⁹, Кримінальним процесуальним кодексом України¹⁰, Цивільним процесуальним кодексом

7 Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 20.12.2022).

8 Авдеева Г. К. Знання спеціальні / Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 20: Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія / редкол.: В. Ю. Шепітько (голова) та ін. Харків, 2018. С. 325.

9 Про судову експертизу URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 20.12.2022).

10 Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 20.12.2022).

України¹¹, Господарським процесуальним кодексом України¹², Кодексом України про адміністративні правопорушення¹³, Законом України «Про виконавче провадження»¹⁴ тощо, а також Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень¹⁵ та іншими нормативно-правовими актами. Порівняльний аналіз свідчить, що нормативно-правове регламентування не має єдиних підходів, або в нормі закону лише зазначено про можливість призначення експертизи та направлення об'єктів на відповідне дослідження. Такі проблеми слід усунути. Певна уніфікація необхідна також у разі проведення судових експертиз у різних експертних установах і відомчих службах. Це стосується уніфікації експертних методик, застосування експертних методів або технологій. Результат експертизи не має залежати від того, де її проводять¹⁶. Реформування системи судової експертизи має комплексний характер і передбачає внесення змін до базового законодавства з питань експертного забезпечення правосуддя та суміжних інститутів і вдосконалення процесуального законодавства¹⁷.

Опитування судових експертів дало змогу з'ясувати, що значну кількість фахівців (76 експертів, тобто 44,2 %) не влаштовує нормативно-правове регулю-

вання судово-експертної діяльності. До того ж респонденти зауважили, що: Закон України «Про судову експертизу» не відповідає сучасним реаліям — 36 експертів (20,9 %); певних змін потребує процесуальне законодавство України, яке регламентує призначення та проведення судових експертиз,— 34 експерти (19,8 %); є необхідність змінити підходи до спеціальних знань у змагальному провадженні — 34 експерти (19,8 %); потрібно гармонізувати законодавство України в аспекті її євроінтеграції в сучасних умовах — 31 експерт (18 %); необхідно уніфікувати підзаконні акти різних відомчих служб — 28 експертів (16,3 %); потрібно демонополізувати судову експертизу в Україні — 11 експертів (6,4 %); інше — 6 експертів (3,5 %).

Викликає деякі сумніви навіть назва Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень. Постає питання: у чому різниця між судовою експертизою й експертним дослідженням? Фактично це те саме. Насправді, укладачі цього нормативно-правового акту (щодо терміна «експертні дослідження») мали на меті регламентувати діяльність не експерта, а спеціаліста (або оцінювача). У такому контексті можна погодитися із необхідністю належного регламентування діяльності спеціалістів, визначення

11 Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 20.12.2022).

12 Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 20.12.2022).

13 Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 20.12.2022).

14 Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> (дата звернення: 20.12.2022).

15 Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом Мініюсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 20.12.2022).

16 Шепітько В. Ю. Проблеми використання спеціальних знань С. 14.

17 Ключев О., Сімакова-Єфремян Е. Знач. твір. DOI: [10.33498/louu-2021-08-028](https://doi.org/10.33498/louu-2021-08-028) (дата звернення: 20.12.2022).

процесуальної сутності висновку спеціаліста або його письмової консультації.

Судова експертиза є процесуальною формою використання спеціальних знань і науково-технічних досягнень у юридичному провадженні: «*Експертиза судова — дослідження судовим експертом на основі спеціальних знань матеріальних (матеріалізованих) об'єктів (речових доказів) та різного роду матеріалів і документів, які містять доказову інформацію, з метою встановлення фактичних даних, що мають значення для правильного вирішення справи (провадження)*»¹⁸.

Під час опитування з'ясовано позицію судових експертів щодо співвідношення судової експертизи й судово-експертної діяльності. Більшість судових експертів — 102 (59,3 %) вважають, що судова експертиза та судово-експертне дослідження — поняття тотожні; 59 експертів (34,3 %) — що судова експертиза є ширшою за судово-експертне дослідження; 6 експертів (3,5 %) зазначили, що судово-експертне дослідження є ширшим за судову експертизу; 5 експертів (2,9 %) мали іншу думку.

У нормативно-правових актах здійснюють спроби класифікувати судові експертизи. На окрему увагу заслуговує такий клас судових експертиз, як криміналістична експертиза. Зокрема, у Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень¹⁹ до криміналістичних експертиз належать такі, що викликають певні сумніви за походженням: лінгвістична експертиза мовлення; експертиза голограм; експертиза матеріалів,

речовин та виробів; біологічна експертиза тощо. Отже, ми маємо довільний підхід до класифікації експертиз. За такого підходу будь-яка судова експертиза може належати до криміналістичної. До того ж ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» передбачено, що судово-експертну діяльність, пов'язану з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз, здійснюють винятково державні спеціалізовані установи.

Опитування дало змогу дізнатися ставлення судових експертів до класифікації судових експертиз і виокремлення криміналістичних експертиз. На запитання, чи є потреба в сучасних умовах виокремлювати криміналістичні експертизи, позитивну відповідь дали 97 експертів (56,4 %), негативну — 75 (43,6 %).

Сьогодні національні інституції судових експертиз мають взаємодіяти з установами (організаціями, лабораторіями, центрами) судових експертиз інших країн. Міжнародна співпраця експертних установ необхідна для обміну досвідом, підвищення кваліфікації фахівців судово-експертних установ, урахування сучасних досягнень науки і техніки, створення стандартизованих експертних методик. Важливим напрямом співпраці в галузі судової експертизи є створення та функціонування міжнародних (європейських) судово-експертних мереж. На успішність судово-експертної діяльності позитивно впливає розвиток відносин у межах Європейської мережі судово-експертних установ (далі — *ENFSI*), що передбачає розв'язання питань стандартизації

18 Авдеева Г. К., Шепітько В. Ю. Експертиза судова / Велика українська юридична енциклопедія Т. 20. С. 256–257.

19 Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : затв. наказом Мініюсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 20.12.2022).

й уніфікації судово-експертної діяльності, проведення тематичних конференцій, семінарів і симпозіумів, обмін експертними методиками, технологіями та довідковими матеріалами²⁰.

Більшість опитаних експертів (164, або 95,3 %) схиляється до думки про необхідність міжнародної співпраці у здійсненні судово-експертної діяльності. Зокрема, на їхню думку, така співпраця може полягати у членстві в міжнародних експертних організаціях (наприклад, *ENFSI*) — 94 експерти (54,7 %); у наданні іноземними колегами допомоги програмним і технічним забезпеченням — 83 експерти (48,3 %); у проведенні спільних наукових досліджень із проблем судової експертизи — 77 експертів (44,8 %); у спільних наукових заходах із судової експертизи — 70 експертів (40,7 %); у проведенні комісійних судових експертиз за участю закордонних експертів — 63 експерти (36,6 %); у поліпшенні якості послуг із проведення судової експертизи — 52 експерти (30,2 %); у запрошенні іноземних експертів до проведення судових експертиз — 47 експертів (27,3 %); у спільному виданні наукових праць — 46 експертів (26,7 %); інше зазначили 3 експерти (1,7 %).

Результати опитування судових експертів свідчать про необхідність удосконалити процедуру призначення судових експертиз. На питання, чи існує потреба повідомляти судовому експертові про кримінальну відповідальність за надання неправдивого висновку або приводи-

ти його до присяги щоразу, отримали такі відповіді: доцільно залишити процедуру, що існує, — 83 експерти (48,3 %), необхідно відмовитися від такої практики, оскільки кримінальну відповідальність передбачено законом, — 54 експерти (31,4 %), доцільно впорядкувати цю процедуру — 31 експерт (18 %), інше — 4 експерти (2,3 %).

Зміни в законодавстві передбачають поліпшення якості судово-експертної діяльності та її оптимізацію, недопущення неправдивих висновків, зменшення кількості помилок в експертній практиці. Сьогодні в Україні до невідкладних заходів належить розроблення низки законопроектів, які стосуються і реформування судово-експертної діяльності, і запровадження рецензування висновку судового експерта. З огляду на це виникає кілька запитань: яка мета такого рецензування, кому це вигідно, хто оцінюватиме висновок експерта? Важливим також є питання, що стосується процесуальної сутності рецензії на висновок експерта. Висновок експерта — джерело доказів, а що таке рецензія? У сучасних умовах однією з особливостей оцінки висновку експерта є необхідність спеціально мотивувати підстави, за якими висновок відхиляють. Окрім того, якщо існують сумніви щодо результатів судової експертизи, можна призначити та провести повторну експертизу, залучити комісію експертів, провести допит експерта в суді. Опитування судових експертів виявило сумлінне ставлення фахівців до своєї діяльності й результатів

20 Заковирко О. М. Європейська мережа судово-експертних установ (ENFSI): історія створення та перспективи розвитку. *Актуальні питання стандартизації судово-експертного забезпечення правосуддя в Україні. Перспективи розвитку* : мат-ли міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 105-річ. судов. експерт. в Укр. та 95-річ. з дня народж. акад. М. Я. Сегая (Київ, 04—05.07.2018). Київ, 2018. С. 114 ; Клименко Н. І., Купрієвич О. А. Міжнародне співробітництво судово-експертних установ. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 4. С. 130—134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2015_4_19 (дата звернення: 20.12.2022) ; Лопата О. Зміст, завдання та форми міжнародного співробітництва у сфері судово-експертної діяльності. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. Aug. P. 97.

експертизи — більшість згодні із рецензуванням висновку експерта іншим судовим експертом (експертами): позитивно відповіли 102 експерти (59,3 %), негативно — 56 експертів (32,6 %), 14 експертів (8,1 %) висловили іншу думку.

Ефективність судово-експертної діяльності пов'язана зі строками виконання судових експертиз. За результатами анкетування: 118 експертів (68,6 %) позитивно сприймають розумні строки проведення експертизи, оскільки це дає змогу правильно організувати діяльність; негативно ставляться 46 експертів (26,7 %), оскільки такі терміни не відповідають реаліям, і 8 експертів (4,7 %) — через те, що розумними строками проведення експертизи названо також ті, що перевищують 90 діб.

Опитування з'ясувало ставлення судових експертів до такої процесуальної дії, як допит експерта в суді. «Допит експерта в суді — самостійна судова дія, яка передбачає надання роз'яснень щодо проведеної судової експертизи, її результатів, що містяться у висновку експерта»²¹. Більшість опитаних судових експертів (119, тобто 69,2 %) допитували під час судового розгляду, із них 74 експерти (43 %) висловили негативне ставлення до цієї процесуальної дії, оскільки такої потреби, на їх переконання, немає, адже позицію експерта зазначено у висновку; 40 експертів (23,3 %) вважають допит судового експерта необхідним; 5 експертів (2,9 %) висловили іншу думку.

Проведення судових експертиз передбачає використання різних методів, методик і технологій. Зокрема, «методика проведення судової експертизи — це

комплекс рекомендацій щодо організації і здійснення судовим експертом своїх професійних функцій під час проведення судової експертизи з метою формування свого висновку (forensic report) або судження (expert opinion)»²².

Анкетування судових експертів допомогло з'ясувати, якими принципами вони керуються, обираючи методи дослідження під час проведення судової експертизи. Отримано такі відповіді: користуюсь експертною методикою, розміщеною в електронному Реєстрі методик проведення судових експертиз (далі — *Реєстр методик*),— 88 експертів (51,2 %); обираю залежно від сфери спеціальних знань і конкретного предмета дослідження — 80 експертів (46,5 %); маю власну експертну методикою — 3 експерти (1,7 %); інше — 1 експерт (0,6 %).

Реєстр методик запроваджено з метою оптимізувати роботу судових експертів. У ст. 8 Закону України «Про судову експертизу» зазначено, що «методики проведення судових експертиз (крім судово-медичних та судово-психіатричних) підлягають атестації та державній реєстрації в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України»²³. Результати опитування продемонстрували сприйняття судовими експертами чинного Реєстру методик: потребує вдосконалення — 70 експертів (40,7 %), має важливе практичне значення — 64 експерти (37,2 %), не містить стислого викладу експертних методик — 34 експерти (19,8 %), інше — 4 експерти (2,3 %).

За результатами опитування з'ясували ставлення судових експертів до практики підготовки розгорнутого висновку експерта (із наданням дослідницької

21 Шепітько М. В., Шепітько В. Ю. Допит експерта в суді / Велика українська юридична енциклопедія Т. 20. С. 194.

22 Шепітько В., Шепітько М. Кримінальне право С. 286.

23 Про судову експертизу URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 20.12.2022).

частини): необхідно залишити наявну практику — 136 експертів (79,1 %); варто відмовитися від практики розгорнутих висновків, а надавати лише відповіді на поставлені запитання — 35 експертів (20,3 %); іншої думки — 1 експерт (0,6 %).

Судово-експертна діяльність належить до пізнавальної діяльності. Опитування ставило за мету визначити методи пізнання, якими судові експерти послуговуються під час проведення експертизи. Зокрема, на запитання про те, чи висуває експерт версії під час проведення судової експертизи, позитивно відповіли 110 експертів (64 %), негативно — 58 експертів (33,7 %), іншу думку висловили 4 експерти (2,3 %).

У сучасних умовах проведення судових експертиз пов'язано з інноваційними підходами та застосуванням інформаційних технологій. За результатами анкетування 92 експерти (53,5 %) використовують у своїй практиці автоматизоване робоче місце експерта, 75 експертів (43,6 %) не використовують, 5 експертів (2,9 %) зазначили інший варіант відповіді.

Висновки

За результатами опитування судових експертів визначено можливі шляхи оптимізації судово-експертної діяльності в Україні. Розглянуто необхідність: внесення змін до нормативно-правових актів, якими врегульовано судово-експертну діяльність; уніфікації положень, що регламентують проведення судових експертиз; приведення експертного забезпечення правосуддя у відповідність до сучасних вимог та європейських стандартів; поліпшення якості судово-експертної діяльності.

Визначено ставлення судових експертів до можливої зміни у процедурних і змістовних питаннях призначення та проведення судових експертиз: попе-

редження про кримінальну відповідальність за надання неправдивого висновку або приведення експерта до присяги щоразу; підготовка рецензії на висновок судового експерта (рецензування); відмова від розгорнутого висновку експерта (із наданням дослідницької частини); надання експертного висновку від експертної установи; проведення допиту експерта в суді та ін.

У сучасних умовах важлива міжнародна співпраця в галузі судово-експертної діяльності. Проведене дослідження дало змогу визначити найбільш перспективні напрями міжнародної співпраці в судово-експертній діяльності: надання допомоги у програмному й технічному забезпеченні; проведення спільних наукових досліджень і комісійних судових експертиз за участю іноземних експертів; організація спільних наукових заходів із проблем судової експертизи; поліпшення якості судової експертизи завдяки запрошенню закордонних експертів до проведення судових експертиз; підготовка спільних наукових видань. Аргументовано важливість взаємодії експертних установ України в межах *ENFSI*.

Обґрунтовано роль Реєстру методик для експертної діяльності та необхідність його вдосконалення. Аргументовано необхідність використання електронних ресурсів та автоматизованих робочих місць у роботі судового експерта.

Forensic Science and Forensic Expert Activity: a View Through the Prism of Forensic Experts' Opinions Valery Shepitko

The primary concerns of this paper are to study the phenomenon of forensic science and determine ways of optimizing forensic expert practice in Ukraine by summarizing opinions of forensic experts. Based on the survey conducted among forensic experts, issues

of legal regulation of forensic science have been considered; the need to unify provisions governing conduct of forensic examination is justified; means of carrying out forensic expert activities (methods, methodologies, technologies) have been analyzed. Positions of forensic experts on certain procedural and substantive issues concerning appointment and conduct of forensic examinations have been determined. The role of the forensic expert's automated workstation and electronic registers in forensic expert practice (the Register of Certified Forensic Experts and the Register of Methodologies of Forensic Examinations) is argued. The author underlines possibilities of improving the quality of forensic examination and outlines modern trends of international cooperation in the field of forensic science. The importance of cooperation between forensic science institutions of Ukraine within the European Network of Forensic Science Institutes is stressed. The Article Purpose is conditioned by the need to outline directions for forensic science development in Ukraine in current conditions and optimize forensic expert activity, as well as to determine ways to improve expert practice by summarizing forensic experts' opinions. General scientific and special research methods have been used.

Keywords: forensic examination; forensic expert activity; optimization of forensic expert activity; international cooperation in forensic science field; forensic expert practice; forensic report; forensic expert.

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному чи некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізуванні даних, рішенні про публікацію чи підготовку рукопису.

Учасники

Автор вніс свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього

документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і бере на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів, що стосується цієї теми; хоча він є співголовним редактором збірника, він не брав участі в ухваленні рішення щодо оприлюднення, і цю статтю піддано повному процесу експертної перевірки та редагування.

References

- Avdieieva, H. K. (2018). Znannia spetsialni [Specific expertise] / *Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia* : u 20 t. T. 20: Kryminalistyka, sudova ekspertyza, yurydychna psykholohiia / redkol.: V. Yu. Shepitko (holova) ta in. Kharkiv [in Ukrainian].
- Avdieieva, H. K., Shepitko, V. Yu. (2018). Ekspertyza sudova [Forensic science] / *Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia* : u 20 t. T. 20: Kryminalistyka, sudova ekspertyza, yurydychna psykholohiia / redkol.: V. Yu. Shepitko (holova) ta in. Kharkiv [in Ukrainian].
- Kamynskiy, M. K. (2011). Spetsyalnie znanyia — syla? [Specific expertise: power?] *Kryminalist pershodrukovanyi*. № 3 [in Ukrainian].
- Kliuiev, O., Simakova-Yefremian, E. (2021). Doktrynalni pidkhody do sudovoi ekspertyzy v Ukraini [Doctrinal approaches to forensic science in Ukraine]. *Pravo Ukrainy*. DOI: 10.33498/louu-2021-08-028 [in Ukrainian].
- Klymenko, N. I., Kuprievych, O. A. (2015). Mizhnarodne spivrobotnytstvo sudovo-ekspertnykh ustanov [International cooperation of forensic expert institutions]. *Visnyk kryminalnoho sudochynstva*. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2015_4_19 [in Ukrainian].
- Lopata, O. (2016). Zmist, zavdannia ta formy mizhnarodnoho spivrobotnytstva u sferi sudovo-ekspertnoi diialnosti [Content, tasks and forms of international cooperation in the field of forensic science]. *Visegrad Journal on Human Rights*. Aug. [in Ukrainian].

- Shepitko, V. Yu. (2014). Problemy vykorystannia spetsialnykh znan kriz pryzmu suchasnoho kryminalnoho sudochynstva v Ukraini [Problems of using specific expertise through the prism of modern criminal justice in Ukraine]. *Sudova ekspertyza*. № 1 [in Ukrainian].
- Shepitko, V. Yu. (2022). Formuvannia doktryny kryminalistyky ta sudovoi ekspertyzy v Ukraini — shliakh do yedynoho yevropeiskoho kryminalistychnoho prostoru [Formation of the doctrine of criminalistics and forensic science in Ukraine is the way to a unified European forensic space]. *Pravo Ukrainy*. № 2 [in Ukrainian].
- Shepitko, M. V., Shepitko, V. Yu. (2018). Dopyt eksperta v sudi [Interrogation of the expert in court] / *Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia* : u 20 t. T. 20: Kryminalistyka, sudova ekspertyza, yurydychna psykholohiia / redkol.: V. Yu. Shepitko (holova) ta in. Kharkiv [in Ukrainian].
- Shepitko, V., Shepitko, M. (2021). Doktryna kryminalistyky ta sudovoi ekspertyzy: formuvannia, suchasnyi stan i rozvytok v Ukraini [Doctrine of criminalistics and forensic examination: formation, current state and development in Ukraine]. *Pravo Ukrainy*. № 8. DOI: 10.33498/louu-2021-08-012 [in Ukrainian].
- Shepitko, V., Shepitko, M. (2021). *Kryminalne pravo, kryminalistyka ta sudovi nauky* [Criminal law, criminalistics and forensic sciences]: entsyklopediia. Kharkiv [in Ukrainian].
- Zakovyrko, O. M. (2018). Yevropeiska merezha sudovo-ekspertnykh ustanov (ENFSI): istoriia stvorennia ta perspektyvy rozvytku [The European Network of Forensic Science Institutes (ENFSI): history of creation and prospects for development]. *Aktualni pytannia standartyzatsii sudovo-ekspertnoho zabezpechennia pravosuddia v Ukraini. Perspektyvy rozvytku* : mat-ly mizhnar. nauk.-prakt. konf., prysviach. 105-rich. sudov. ekspert. v Ukr. ta 95-rich. z dnia narodzh. akad. M. Ya. Sehaia (Kyiv, 04—05.07.2018). Kyiv [in Ukrainian].
- Zhuravel, V. A., Shepitko, V. Yu. (2021). Rozvytok kryminalistyky ta sudovoi ekspertyzy v Ukraini: nablyzhennia do yedynoho yevropeiskoho prostoru [Development of criminalistics and forensic science in Ukraine: approaching a unified European space] / *Pravova nauka Ukrainy: suchasnyi stan, vyklyky ta perspektyvy rozvytku* : monohrafiia. Kharkiv [in Ukrainian].

Шепітько, В. (2023). Судова експертиза та судово-експертна діяльність: погляд крізь призму думок експертів. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 1 (30). С. 12—22. DOI: 10.32353/khrife.1.2023.02.